

Деякі питання праворозуміння в умовах реформування вищої школи

В.І. Попіль

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії,
історії та конституційного
права,
Український державний
університет фінансів та
міжнародної торгівлі

У статті розглянуто проблемні питання праворозуміння у навчальному процесі в умовах здійснення реформи вищої школи.

В статье рассмотрены проблемные вопросы правопонимания в учебном процессе в условиях реформирования высшей школы.

The article addresses the problematic, issue of the understanding of law in higher education.

Ключові слова: право, праворозуміння правосвідомість, правова культура.

Постановка проблеми

Наявність серед учених-юристів різних думок щодо поняття права та його сутності спричиняє неоднозначне тлумачення праворозуміння, що шкодить якісній підготовці фахівців у вищих навчальних закладах України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання праворозуміння є дискусійними, і вони часто обговорюються на різних наукових зібраннях. Окремі аспекти праворозуміння були об'єктом вивчення таких учених, як С.І. Алаїс [1], В.В. Кофєйчиков [2], П.М. Рабінович [3], О.Ф. Скакун [4], Кельман [5] та інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Незважаючи на численні дослідження проблем праворозуміння, воно й досі не отримало свого чіткого визначення. Тому детальний аналіз цього правового явища видається актуальним, оскільки слугуватиме передумовою для правильного тлумачення права викладачами вищої школи в навчальному процесі.

Формулювання цілей статті

Метою статті є спроба автора проаналізувати проблемні питання праворозуміння та їх правильного використання в ході підготовки майбутніх юристів.

Виклад основного матеріалу дослідження

Праворозуміння – це наукова категорія, притаманна загальній теорії держави і права та філософії права. Вона відображає процес розумової діяльності людини і його результати. Сутність цього процесу полягає в пізнанні права, його оцінці й ставленні до нього як соціально-правового явища. Отже, суб'єктами праворозуміння виступають конкретні люди, зокрема: а) учені-юристи (люди, які професійно займаються вивченням права і мають певний обсяг знань) у цій царині; б) юристи-практики (люди, які спроможні вільно тлумачити і застосовувати норми відповідних галузей права); в) громадяни, які мають мінімальні знання в галузі права і змушені звертатися в разі необхідності по юридичну допомогу

Набуття юридичних знань громадянами нині відбувається за двома основними напрямками: перший – через участь викладачів вишів у діяльності юридичних клінік, що існують при вищих навчальних закладах і благодійних фондах із надання безоплатної юридичної допомоги. Скажімо у Києві – це фонди «Правозахисник», «Київський правозахисний альянс» тощо. Завдяки цим фондам незахищені верстви населення мають змогу отримати відповідну юридичну консультацію чи допомогу в складанні звернень до органів державної влади або позовів до суду.

Другим напрямом є підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі юриспруденції. Відповідно до вимог Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України навчальними планами з підготовки фахівців неюридичних спеціальностей усіх форм навчання передбачено вивчення курсу «Правознавство» та інших спеціальних курсів з юридичних дисциплін. Метою викладання цих дисциплін є здобуття студентом достатнього обсягу знань і практичних навичок у галузі законодавства та його застосування. Тобто, у всіх студентів має бути сформовані розуміння соціальної сутності права, належні права свідомість і правова культура, як чинники законослухняної поведінки. Вирішення цих завдань ускладнюється тим, що на викладання «Правознавства» відведено мало часу. Гадаємо, що недостатній обсяг годин на цю дисципліну треба компенсувати додатковим часом при вивченні інших юридичних предметів з урахуванням специфіки кожного факультету та спеціальності. Наприклад, головна увага студентів, що навчаються на спеціальності «Банківська справа», повинна зосереджуватися на вивченні фінансового, банківського, комерційного права, а майбутні медики повинні акцентуватися на оволодінні основами медичного права.

Безумовно, при цьому мають бути відведені години й на вивчення таких ключових галузей права, як конституційне, адміністративне, трудове тощо. Студенти економічних спеціальностей повинні вивчати й кримінально-виконавче право, яке нині викладається лише на юридичних факультетах. Норми цього права регулюють діяльність установ із виконання покарань. Структурними підрозділами цих установ є спеціальні підприємства, що виробляють певну продукцію. Фахівців для роботи на таких підприємствах готують навчальні заклади Державної пенітенціарної служби, де викладається дисципліна «Економіка підприємства виправних установ і організація роботи осіб, засуджених до позбавлення волі». Однак, як свідчить практика, зазначених фахівців не виста-

чає. Тому частина випускників економічних факультетів вищих навчальних закладів Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України теж працює на вказаних підприємствах. Ось чому економістам також потрібно давати основи кримінально-виконавчого права. Вони повинні знати специфіку цієї галузі права, систему установ із виконання покарань, особливості праці осіб, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, їх пенсійне забезпечення тощо. Сказане цілком стосується такої навчальної дисципліни, як «Кримінологія». Ця наука вивчає особу злочинця, дає відповіді на механізм кримінальної поведінки, мотивацію злочинів, проблеми ресоціалізації та багато інших питань, необхідних для роботи з контингентом засуджених.

Об'єктом праворозуміння виступає саме право. Нині у вітчизняній науці існує багато підходів до розуміння права, зокрема державно-організаційний (позитивізм); соціологічний; психологічний; нормативістський; аксіологічний; інтеграційний.

Не претендуючи в рамках цієї статті однозначно вирішити складні питання праворозуміння, лише зазначимо, що наведені вище підходи мають право на існування, але така їх кількість, водночас, заважає суб'єкту праворозуміння чітко визначитися з поняттями права та його галузей.

Розуміння права та його застосування в навчальному процесі вищої школи повинно розглядатися відповідно до сучасного трактування закону, оскільки він є зовнішньою формою вираження права. Наявність зовнішньої форми права дає можливість визначитися з його внутрішньою формою, якою є норми певної галузі права, що містяться в самому законі. Таким чином, на нашу думку, право є джерелом закону, а не закон – джерелом права. У різні часи існували навіть абсурдні закони, однак право завжди залишалося незмінним. Узагалі, право з'явилося раніше, ніж закон (правила поведінки). Пізніше закон закріпив це право у письмовій формі для багаторазового використання.

Нині розвинені держави світу встанов-

люють механізм контролю за законами. Ті закони, що не відповідають конституційним положенням, не є законами, а тому не приймаються або скасовуються. Це закріплено і в ст. 60 Конституції України, де зазначено, що ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні накази чи розпорядження.

Висновки

Вищесказане дає змогу зробити певні висновки щодо праворозуміння, а саме: по-перше, праворозуміння це наукова категорія, яка відображає процес і результат діяльності людини, що полягає в пізнанні права, його сприйнятті (оцінці) й усвідомленні його як цілісного соціального яви-

ща; по-друге, суб'єктами праворозуміння є відповідне коло громадян, які мають мінімальний рівень знань у галузі права і з метою їх набуття навчаються у вищих навчальних закладах; по-третє, об'єктом праворозуміння є така категорія, як «право»; по-четверте, на сьогодні існує проблема неоднозначного тлумачення права, що ускладнює суб'єктам праворозуміння адекватне його сприйняття та усвідомлення як цілісного соціального явища;

по-п'яте, в умовах реформування нашої вищої школи необхідна переорієнтація праворозуміння в напрямі вивчення сутності права як багатоаспектного явища, що має різноманітні форми прояву, та вміння застосування цих знань на практиці.

Список використаних джерел

1. Алаїс С.І. Проблема праворозуміння в основних школах права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : за спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових учень» / С.І. Алаїс ; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2003. – 20 с.
2. Загальна теорія держави і права : навч. посібн. / За ред. В.В. Копейчикова. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 320 с.
3. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права і держави : навч. посібн. Видання 5-те зі змінами / П.М. Рабінович. – К. : Атіка, 2001. – 176 с.
4. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : Підручник / пер. з рос. / О.Ф. Скакун. – Харків, Консул, 2009. – 520 с.
5. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин. – К., Кондор, 2006. – 477 с.
6. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.